

— למה כינוהו 'צר עין' ולא 'צר / רע לב', או כינוי אחר המיוחס לידים, בכך שנמנע מליהנות צדקה? — אלא שמידת הקמצנות נובעת מתאוות הממון, והתאוה — ראשיתה בעין, ככתוב: **תאוה הוא לעינים**. וכמו שאמרו: 'עין רואה ולב חומד'. (בן יהוידע. ומפורש כן בדברי רש"י, 'לטוב עין — שונאי בצע וגומלי חסד בממונן').

'מרגלא בפומיה דמר כ"ק אאמו"ר זצל"ה בשם הרבי ר' בונם זצל"ה, על הא דאיתא בסוטה ל"ח דאמר רבי יהושע בן לוי דאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים, כי כשהלכות כולם המה לאביהם שבשמים, או אין מחיצה של ברזל מפסקת בין ישראל גופא ואין שום מסך מבדיל ביניהם, וזהו הפירוש 'אין מחיצה של ברזל מפסקת בין ישראל' — היינו, בין ישראל עצמם — כשהם 'לאביהם שבשמים'.

(מתוך מכתב מאדמו"ר רש"ש מאמשינוב. נדפס ב'אמרות טהורות' ח"ב)

דף לט

'נתכוון להוות לפניו והזה לאחרי, לאחרי והזה לפניו — הזאתו פסולה. לפניו והזה על צדדין שבפניו — הזאתו כשרה' — משמע שהמתכוין להוות על זה ונפל על אחר — הזאתו כשרה, שהרי לא פסל אלא כשהזה לאחרי. אך אפשר שלעולם הזאה צריכה כוונה [כמו שסובר רבי יוחנן (בחולין לא). לענין טבילה], ומדובר כאן כשיודע שיש שם אדם או כלים טמאים לפניו ולאחרי, אלא שעכשיו נתכוין לאחד מהם, ואנו אומרים שכל אלו שלפניו בכלל מחשבתו הם, כי עשוי הדבר שההזאה תלך הנה והנה, אבל אין דרך ליפול לאחרי ואין זה בכלל מחשבתו. (עפ"י חזון איש פרה טו, וז).

'לפניו והזה על צדדין שבפניו — הזאתו כשרה' — הסכמת הפוסקים היא (ע' ב"י וב"ח ושאר פוסקים קכח, כד. וכן משמע מפשטות דברי הרמב"ם (תפילה טו, ח) והמאירי) שגם הצדדין שבקו ישר עם הכהן — הרי הם כלפניו. [אלא שצידד ה"ז, והביאו בבאור הלכה, שבאופן זה יש לפנות אל כיוון הכהן, ולא למזרח, ואז נחשב פנים כנגד פנים]. וכוונת הגמרא לפשוט את הספק לקולא, מכך שלא מפורש שם דין צדדים שלאחרי כלל, משמע שכל צדדים הרי הם כלפניו, ורק צדדים שלאחרי בכלל 'הזה לאחרי' הם. כי אילו צדדים ממש נידונים כלאחרי, היה לו לפרש זאת. וכן מבואר בירושלמי. (שם. וע' בחידושי הרד"ל כאן).

ואולם מפשט דברי רש"י ועוד ראשונים נראה שרק צדדים שלפניו בכלל ברכה, ולא צדדים ממש. ואפשר הטעם כי כל שעומד מאחרי פיו ועיניו של המדבר נחשב עומד לאחרי, שאין לנו ענין בגופו של המדבר אלא בפיו. (עפ"י חדושים ובאורים, ע"ש באריכות פירוט שיטות הראשונים).

'כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה, שנאמר ובפתחו עמדו כל העם ואין עמידה אלא שתיקה' — יש לתמוה על מקומה של הלכה זו בתוך הלכות ברכת כהנים? ואכן כתבו אחרונים שמאמר זה מקומו להלן, גבי הלכות קריאת התורה. וכן מוכח מסדר דברי החכמים, בעלי המימרות. (עפ"י הגהות הרד"ל; אמת ליעקב).

ואולי יש לומר שבא להשמיענו שאף בברכת כהנים אסור לספר וצריך להקשיב לה. וכשאר ההלכות דלהלן שהן מקבילות לקריאת התורה ולברכת כהנים. (עפ"י הנצי"ב).

גדולה מזו מבואר בפוסקים האחרונים, שהעומד באמצע תפילתו והכהנים מברכים, עליו לשתוק ולהקשיב לברכתם. ע' בשו"ת שבט הלוי ח"ג טו,ג; אגרות משה או"ח ח"ה כ,כג; הליכות שלמה י,ג. וכן העוסק בתורה והכהנים מתחילים לברך, יש לו להפסיק מלימודו ולכוין לברכתם, מלבד בתלמוד תורה דרבים (הליכות שלמה ט,ו). ואולם דעת הגריש"א שליט"א (הערות למסכת סוטה) שאין להפסיק באמצע התפילה ולשתוק ולשמוע הברכה. (וע"ע בענין זה להלן מ.).

לגוף פרוש וכפתחו — שיטת רש"י שהכוונה היא לתחילת הקריאה (ואולי פרש כן, לפי שכבר נכתב בתחילה 'יפתח עזרא הספר לעיני כל העם', ומהו שוב 'וכפתחו' — אלא שפתח בקריאה. וע"ע באר שבע וחודשים-ובאורים). וכן פסקו הרמב"ם (תפילה יב,ט) והשו"ע (קמו,א). אולם המגן-אברהם שם צידד שיש להחמיר כבר בפתחת הספר, כמשמעות הפשוטה של לשון הגמרא. וכן משמע בבהגר"א (הביאם ב'משנה ברורה' שם).

יסוד הלכה זו אינו נובע מחובת הגברא לשמוע הקריאה, אלא חובת הכל ליתן אוזן קשבת לקריאה בספר תורה, ככתוב ואזני כל העם אל הספר. ולפי זה גם מי שכבר שמע קריאת התורה, אם נודמן למקום שבו קוראים בתורה, חייב לשמוע הקריאה שוב. (שעורים לזכר א"מ ז"ל' ח"ב עמ' ריב — בשם הג"ר משה סולוביצ'יק. וע' גם בפוסקים או"ח קמו,א שאף מי ששמע הקריאה אסור לו לצאת כשהספר פתוח).

'שאלו תלמידיו את ר' אלעזר בן שמוע, במה הארכת ימים... ולא נשאתי כפי בלא ברכה' —
כבר תמהו, מהי המעלה המיוחדת בדבר שבגללה האריך ימים, הלוא חובה היא כבכל שאר המצוות, לברך עליהן עובר לעשייתן?

וכתב בטורי אבן (מגילה כז) שעד לדורו לא היו נוהגים בברכה זו, והוא הנהיגה, ובגלל זכות זו האריך ימים. וסתם ולא פרש מדוע לא ברכו על מצוה זו עד לר"א בן שמוע. והמהרש"א (שם) פרש טעם בדבר, כיון שאין זו המצוה אלא לטובתן של ישראל שתחול ברכת הקב"ה עליהם. (ופרש באגרות משה (או"ח ח"ג יז) כוונת, דהוה אמינא שמצוה זו כעין הכשר מצוה היא ואינה גמר מצוה [ובמקום אחר תמה באג"מ על טעם המהרש"א]. ואפשר לפרש כוונה אחרת, דהו"א שהיא כשאר מצוות שבין אדם לחבירו שאין מברכין עליהן, וכעשיית צדקה וחסד). ויש מי שפרש, משום שברכת כהנים גופה ברכה היא, ולא תקנו ברכה על ברכה, כמו שכתבו הקדמונים על ברכת המזון, קידוש, ועוד (הרד"ל).

הסבר אחר ניתן בדבר (אגרות משה שם; שו"ת משיב דבר סוף ח"א; חדושי הגר"ר בנגיס ח"ב ה, ועוד), ר"א בן שמוע ברך בעצמו 'אשר קדשנו... ולא רצה לצאת בשמיעה מכהנים אחרים, כשאר ברכות המצוות — מפני הטירוף והבלבול, [או משום שדומה ברכת כהנים לתפילה]. וממנו למדו כולם לנהוג כן. (וכנפסק במגן אברהם להלכה. וע' ערוך השלחן. וע"ע במרומי שדה).

הסבר נוסף (כן צדד באגרות משה או"ח ח"ד כא,ב): ר"א בן שמוע היה מברך גם כאשר היה שליח צבור בעצמו ונשא כפיו, מפני שהיה בטוח שלא יתבלבל. וכיון שנקבעה הלכה כמותו שכן צריך לעשות, שהש"ץ מברך ואין בזה חשש הפסק באמצע תפילתו, על כן נתברך באריכות ימים משום זכות הוספת הברכות. (וע' בהעמק שאלה (בהעלותך קה,יא) ובמרומי שדה שפירש פירוש נוסף, ולדבריו יוצא הדין להפך, שש"ץ כהן כשנושא כפיו אסור לו להפסיק ולברך).

ז'צונו לברך את עמו ישראל באהבה' — מכך שקבעו לומר 'באהבה' בברכה, מבואר שזהו חלק

מן המצוה בעצמה, לברך בכל לב, ואיננה תוספת מעלה בעלמא, וכפי שהביאו המפרשים (ע' באר שבע ועוד) מן המדרש (רבה – נשא יא,ד): לכך נאמר אמור מלא – לא מפני שאמרתי לכם שתהיו מברכים את ישראל תהיו מברכים באנגריא ובבהילות, אלא תהיו מברכין בכונת הלב כדי שתשלם הברכה מהן.

ואפשר שכל ענין ברכה הוא מאהבה, שהרי האומר ברכה ולבו בל עמו – לאו ברכה היא, וכשמברך מלבו הרי זו ברכה מאהבה, שחפץ באמת בטובתו של המתברך. וכן נראה מלשון הכתוב שלא אמר 'ברכו' כציווי לברך, אלא כה תברכו, כאילו מברכים מחפץ עצמם, והמברך מעצמו ודאי מברך מאהבה (חדושים ובאורים).

וכתוב בזהר הקדוש (הביאו המגן אברהם – קכח, יח): 'כל כהן דלא רחים לעמא (= שאינו אוהב לעם) או עמא לא רחמין ליה – לא ישא כפיו'. 'ולפי זה' – כתב בערוך השלחן (קכח, כא): 'קבל הכהן בעת מעשה לאהוב את הציבור, וכן הציבור יכון לאהוב את הכהנים'.

וכיוצא בדבר פרש המהרש"א לעיל (לח) על מה שאמרו 'אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין' – כי ברכת המברך תחול כפי כוונת המברך. ובוה פרש את נוסח הברכה 'באהבה' – דהיינו בכוונה ובעין טובה ורצון בלב. (וע' בקדושת לוי – ויהי (עה"פ 'בנות צעדה עלי שור') שטוב עין, במקום שמביט שורה שם ברכה, ולא כשאר אדם, שגורם להיזק ראייה).

ויש בזה כדי ליתן טעם להלכה דלהלן 'אין הכהנים רשאים לכוף קישרי אצבעותיהן עד שיחזרו פניהם מן הציבור' של"מ באור לזה. וי"ל בפשטות, שהכוונה להורות בזה שחפץ להמשיך בברכה עוד, ולא כמשא המכביד עליו שמסירו מעליו כאחת.

בספר 'מנהגי ישראל' (לר"ד שפרבר נ"י) בפרק הדין ב'נומרוולוגיה כגורם בקביעת הנוסח' (ח"ב פרק ה, בעמ' קפד), כתב על קביעת נוסח זה: 'לולא דמסתפינא הייתי אומר...', הנה בברכת כהנים שבתורה ישנם שלשה פסוקים, וחמש עשרה תבות (ובפסוק הראשון – 15 אותיות). שלשת הפסוקים מתחלקים כדלקמן: שלש תבות, חמש, ושבע. והנה מלת 'באהבה' גם היא 15, ואותיותיה מתחלקות כדלהלן: $3=א+3=ה=7$, כמבנה התבות שבשלשת הפסוקים. 'אף על פי שטרם מצאתי רמז זה בכתובים, אינו מן הנמנע שאף כוונות אלה משוקעות בנוסח ברכה זו'. (וראה עוד במוזבא בכתובות ז, במאמרו של מר י. אורבך ז"ל, על המספר 15 בפסוקי ברכה).

'יהי רצון מלפניך ה"א שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל, לא יהא בה מכשול ועון' – יש מי שפרש המכשול והעון, אם לא יברכום באהבה, [שלדעת הזוהר אין הכהן רשאי לברך שלא באהבה] (עפ"י חדושים ובאורים). ויש מי שפרש, שלא יגרע בגוף הברכה ונמצא עובר בכל תגרע (הערות במסכת סוטה).

'אדבריה רב חסדא לרב עוקבא' – רב עוקבא היה ריש גלותא. ולרוב ראשי הגלויות היו להם חכמים סמוכים שעל פיהם נחתכים כל דין וכל הוראה. ורב חסדא היה אצל רב עוקבא, והוא שהשפיע עליו לדרוש זאת. כי החכמים הנהיגו (אדבריה – מלשון הנהגה) את ראשי הגלויות. (מהר"ץ חיות)

'עשינו מה שגזרת עלינו, עשה עמנו מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וגו''

— נקטו פסוק זה מכל שאר פסוקי הברכה שבתורה, אפשר משום ההקבלה ביניהם, שגם שם אומר עשיתי ככל אשר צויתני... השקיפה...

(ע"ב) 'אין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה דיבור מפי הקורא' — יש מפרשים שהכוונה לאמירת 'ברכה' של המקרא; לא יתחילו הכהנים לברך עד שיאמר להם תחילה 'ברכה'. וכל שכן בשאר הברכה שיש לחוש לטעות. ואולם הרמב"ם סובר שהכהנים מתחילים בברכה 'ברכה' ללא הקראה. ולדבריו יש לפרש, לא יתחילו הכהנים בברכה 'אשר קדשנו...' קודם שיכלה החזן לקרוא 'כהנים'. (עפ"י ר"ן ועוד)

'ואין הצבור רשאים לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים' — כתב בספר חדושים ובאורים: קצת קשה, הלא בכל ברכה הדין כן, והרי זה דבר פשוט שאין לענות אמן לפני גמר הברכה. ואם ננקוט כדברי החזון-איש זללה"ה שאפשר לענות אמן בגמר תיבה אחרונה אעפ"י שהמברך עדיין מאריך בניגון סוף ההברה — יש לומר שהשמיענו כאן שבברכת כהנים אין הדין כן אלא כל עוד לא כלתה הברכה לגמרי מפי כהנים, אין לענות אמן, שהוא כעוסק עדיין בברכתו, ואינו כשאר ברכות.

וכיוצא בזה אמרו בסמוך **'אין הצבור רשאים לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הקורא'** — אפשר לפרש על דרך זו, שמשום כבוד התורה והציבור אין לענות אמן עד שהקורא שותק, אע"פ שהתיבה כבר נגמרה בעצם.

'ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הצבור' — יש לדקדק, הלא הכהנים לעולם אינם מברכים עד שיקריאו להם תחילה. ולדברי הרמב"ם (בחיבורו הגדול, ודלא כמש"כ בפירוש המשנה) שהמקרא את הכהנים אינו מתחיל ב'ברכה' — אתי שפיר, שלאחר שברכו הכהנים 'אשר קדשנו...' אינם רשאים להתחיל ב'ברכה' עד שיכלה 'אמן' מפי הציבור על הברכה הקודמת. אבל לדעת הסוברים שהוא מקרא גם את המלה הראשונה, צריך לדחוק ולפרש 'אין הכהנים רשאים להתחיל' לאו דוקא, אלא כלומר המקרא את הכהנים לא יתחיל בברכה אחרת, כגון 'אר' 'שא', עד שיכלה ה'אמן' (עפ"י ר"ן; מהרי"ק).

ועוד נראה שלפי פשטא דגמרא לא היו מקריאים את הכהנים מלה במלה, שלא הזכירו כן בשום מקום (עפ"י באר שבע).

וכן נראה בתרומת הדשן (כו) בשם מהר"ם, שבימי התלמוד לא היתה ההקראה מנוסח התפילה. וזה דלא כדברי הט"ז (קכ סק"ג) שהקראת התיבות לכהנים היא מצוה [אך לא לעיכוב] מדאורייתא, מ'אמור להם'. ומכל מקום הקראת מלה במלה היא 'מנהג פשוט בכל ישראל' — כדברי הגאונים בתשובה המובאת בערוך ובשא"ר.

ויש מי שפירש הכוונה לתפילה שאומרים הכהנים לאחר שברכו, [ומצינו לשון 'ברכה' על תפילה בעלמא. ע' ברכות יב]. (עפ"י העמק שאלה — בהעלתך קכה, י)

'ואין הכהנים רשאים להחזיר פניהם מן הצבור עד שיתחיל שליח צבור בשים שלום' — יש מפרשים 'יתחיל' לאו דוקא, אלא כלומר כשרשאי להתחיל, והיינו עם תום עניית 'אמן' של הציבור. ('חכמת שלמה' למהרש"ל. וכן דייק מלשון רש"י. אך יש אומרים שלרש"י היתה גירסה אחרת [כפי שמופיעה בשאלות],

אבל לגירסתנו, וכן נקטו כמה פוסקים, 'תחיל' ממש. ע' בספר דבר אברהם ח"א סוס"י לא וח"ב סוס"י כח).

ואינן רשאי לעקור רגליהם ולילך, עד שיגמור שליח צבור שים שלום' — כדי שיאמרו הקהל 'אמן' גם על הברכה וגם על תפילת הכהנים (מהרש"ל). ועוד, כדי שתגמר תחילה כל התפילה ורק לאחר מכן ירדו, כדרך שירד אהרן הכהן מנשיאת כפיו בגמר העבודה (ערוך השלחן).

'המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחילה' — כדי שלא יהא כבוד התורה וכבוד הנביא שוה אם יקרא בנביא לבדו, כמו שקראו העולים הראשונים בתורה לבדה. (עפ"י מגילה כג. וברש"י; שו"ע הגר"ז רפב, ע')

'אין המפטיר רשאי להפטיר בנביא עד שיגלל ספר תורה' — הטעם, פרש רש"י, כדי שגם הגולל יתפנה להקשיב להפטרה. [ו'להפטיר' לאו דוקא אלא הוא הדין לברכת ההפטרה, שגם לה צריך לכוין לשמוע. עפ"י באר שבע]. ובפרי מגדים (קמז) כתב שהמנהג להמתין עד גמר גלילת הספר בלבד, אף על פי שלא כרכו עליו את המפה. אולם מרש"י משמע שימתין עד שיסיימו לגמרי את גלילת הספר ועטיפתו (משנ"ב קמז, כג; רפד, יב).

והמאירי פרש טעם אחר — שלא יסוחו דעתם מגלילת הספר. ולפי טעם זה, כתב, די בכך שיתחילו בגלילה 'ולא כמו שחשבו רבים' לחכות עד גמר הגלילה. (והנצי"ב כאן כתב שכך נהגו).

'אין שליח צבור רשאי להפשיט את התיבה בצבור מפני כבוד הצבור' — לולא פרש"י, לשון הגמרא היה נאות לפרש שאף לאחר שכבר הוליכו את הספר למקומו, אין להפשיט את התיבה בעוד הצבור נמצאים שם, שכבוד הצבור הוא שתהא התיבה מקושטת. וע' בלשון המאירי. (חדושים ובאורים)

'ככתבם וכלשונם'

'כהן שלא היה לו דבר מכל אלו הדברים המונעין נשיאת כפים, אף על פי שאינו חכם ואינו מדקדק במצוות, או שהיו הבריות מרננים אחריו, או שלא היה משאו ומתנו בצדק — הרי זה נושא את כפיו ואין מונעין אותו. לפי שזו מצות עשה על כל כהן וכהן שראוי לנשיאת כפים, ואין אומרים לאדם רשע הוסף רשע והמנע מן המצוות.

ואל תתמה ותאמר ומה תועיל ברכת הדיוט זה — שאין קבול הברכה תלוי בכהנים אלא בהקדוש ברוך הוא שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. הכהנים עושים מצותן שנצטוו בה והקב"ה ברחמיו מברך את ישראל כחפצו'. (לשון הרמב"ם — נשיאת כפים טו, ו-ז)

*

הג"ר ישראל גוסטמאן סיפר שכשהיה רבנו (— הגר"ש הכהן שקאפ זצ"ל) נגש לברכת כהנים, היו פניו משתנים והיה נראה ממש כמלאך ה' צב-אות. אחד מתלמידי רבנו המובהקים סיפר באחרית ימיו: 'את חטאי אני מזכיר היום' הייתי נער בן 11 כשהגעתי ללמוד בישיבה, וכנער

הכנסתי פעם את ראשי בעת שרבנו ברך ברכת כהנים והיה נראה אדם אחר לגמרי, וסיים
'המחזה שראיתי היה נורא ומלא הוד'. (מתוך 'תורה יבקשו מפיהו' עמ' 255)

*

— 'במה הארכת ימים...'

אם ראית תלמיד חכם שהאריך ימים, דע לך שהוסיף דקדוקים על חבירו, דברים שאינם
כתובים בתורה, שהרי בפירוש אמרו במסכת מגילה במה הארכת ימים וכו' ואין שם דבר אחד
מן התורה אלא דקדוקי של סברא שאינן של תורה'. (ספר חסידים – רי)

סגולה לאריכות ימים — שמעתי מחסידים זקנים בשם הרה"צ הקדוש רבי יעקב יצחק מלובלין
זצוקלה"ה, שבשעה שמקפלין תפילין של ראש כדי להניחו במטפחת, יניחו באופן זה שתהיה
הקשר על המעברתא ולא מתחת התיתורא. והוא סגולה גדולה לאריכות ימים'. (רמזי תורה'
לר' זאב וולף שערליף — האזינו כא.א).

'שמעתי מפי הצדיק ר' שמעון מירוסלאב, שהצדיק הקדוש מוהר"י מלובלין אמר לו בזה
הלשון: אם תרצה להאריך ימים תכניע עצמך בפני כל צדיק'. (סידור 'לב שמח' לרח"ה מאלטעק)

דף מ

הערות ובאורים בפשט

'במנחתא דתעניתא... בנעילה דיומא דכיפורי מאי אמר...?' — מכאן יש מביאים ראייה שאין נשיאת
כפים במנחה של יום הכפורים, כי לא הזכירו מנחה של יום כיפור אלא של שאר תעניות. ואין
לומר שכולל בזה מנחת יום הכפורים, שהרי 'מושיעו בעת צרה' אינו מענין היום, שאינו עת צרה
אלא עת סליחה ומחילה. [שלא כנעילה של תענית, שלכך לא הזכירוה כי דינה כנעילה דיוהכ"פ].
(מובא בר"ן תענית פ"ד. וכן נקט הראב"ה ודלא כהשאלתות).

'כלום יש עבד שמברכין אותו ואינו מאזיין?!' — ממה שאמרו שאין זו מדת דרך ארץ ולא אמרו
שלא יצא ידי חובתו כיון שלא שם לבו לשמוע הברכה — יש לדקדק מזה שאדם שהחסיר ולא שמע
כל ברכת הכהנים, יצא ידי חובתו [אף לדעת הסוברים שמצוה על הישראל להתברך], כי די בכך
שעמד מול הכהנים ונתכוין לקבל ברכתם, גם אם לא שמע הכל.
ואולם יש לדחות ולומר שדוקא בכגון זה שמכוין בכל משך הברכה להתברך [והרי באמירת הפסוקים
נראה יותר כמקבל הברכה], לכן אעפ"י שאינו שומע — יוצא. וכמו כן חרש שאינו שומע, שפיר
מקיים המצוה במה שעומד לפני הכהנים להתברך. אבל המסיה דעתו באמצע הברכה ומפנה לבו
לדבר אחר, ואינו זוכר באותה שעה שהכהנים עומדים כנגדו ומברכים, אפשר שלא קיים המצוה.
(עפ"י מנחת שלמה ח"ב ד, יז)